

Zlo naroda

Fran Albrecht.

Bistremu opazovalcu je moči z ljubljanskega Gradu ali pa z vrha Rožnika s prostim očesom pregledati malone vso današnjo Slovenijo pod seboj. Raztrgana in razsekana zemlja, skrčena in izožena na majhno krpico sveta. Meje na severu, na zahodu se črtajo človeku pred očmi s tako nazorno, skoraj otipljivo bližino, da mu spreletajo dušo curki mrzle groze spričo te človeške pravičnosti, ki je postavila živemu narodu mejnike njegove posesti tako globoko v njegovo telo, dà, skoraj prav v osrčje njegovega telesa s kaj slabo zakritim namenom, da bi mu zavrla prosto kroženje krvi ter ga tako pri živem telesu nasilno udušila, uničila, zbrisala z obličja sveta. Edino tja proti severovzhodu se lahko valoveč svobodno razprostira zemlja proti megleno zastrtemu obzorju: Pohorje, Prlekija, Gorice, Prekmurje, te zelene in solnčne pokrajine slovenske zemlje, ne še docela prežete z živim in globokim čutom kolektivne slovenske zavesti, ne še v zadostni meri pritegnjene v osrčje slovenske skupnosti in njene usode. Tu, čisto pri srcu, pa ti visoki mejniki, postavljeni tako, da ranjenec sicer še živi, da pa ne more dihati s polnimi pljuči. Resnično, od teh mejnikov na severu in zahodu je danes polovica slovenskega narodnega telesa hroma in se ne bo izlečila vse dotlej, dokler ne bo neka blagorodnejša pravičnost in bolj prosvetljena modrost, ki bo živo občutila in tvorno spoznala, da nima nobena človeška sila na svetu pravice teptati in nasilno uničevati zdravega in plodnega, pa če še tako neznatnega življenja, ker je vsem dana visoka naloga, da služijo po svojih najboljših močeh velikemu vseobčemu življenju in njega napredku, — izdrila teh nožev in postavila narodu mejnike tja, koder sta potegnila mejo nekoč priroda sama in tisočletna zgodovina. Zakaj ni več čas, da bi se smeli narodi šopiriti in košatiti na račun drugih, manjših in šibkejših. Novi etos neizprosno terja dovetnejšega in poglobljenega čuta odgovornosti za vse, za posameznike in za narode. Po njem ne more biti in ne bo več malih in velikih narodov v današnjem pomenu. Ta etos se mora realizirati ali pa Evrope in njenih današnjih narodov ne bo več.

Danes pa —, dà, danes pa je še nadvse razumljivo, da mora biti strahotno in zadušno tesno pri duši poetu, ki je v svoji mladostni skrbi postavljaj drugačne mejnike ter vpraševal rod okrog Celovca, Maribora, Gorice in Trsta, ali bo ostal v duši zdrav in čvrst, ko vidi te mejnike, ki jih je s kruto slepoto obdarjena evropska diplomacija zasadila v živa

pljuča njegovemu narodu. In tudi mi sprašujemo ta rod tam, sprašujemo žejno in vroče, zlasti tedaj, kadar nam s panično grozo odjeknejo v duši poki strelcov v hrbet, tedaj, ko prebedeva vse ljudstvo naše krvi in jezika tam doli po svojih domovih, nemo, zatopljeno v molitve, v temi čakajoč razsvetljenja, vso noč, vse tja do jutranjega svita, do zadnjega strela...

Še bolj pa nego rod, ki se je s tem, da je ostal zvest zemlji svojih prednikov (ter je ni ostavil kakor lagodnega in udobnega življenja vajena inteligenca), kljubujoč najstrašnejši raznarodovalni sili, kar jih pozna svetovna zgodovina, izkazal za člana zdravega in neuničljivega naroda, — še bolj pa je danes naša naloga in dolžnost, da izprašujemo sebe, ta narod v sredini, to živo osrčje, ali je zdravo in polno dovolj, da bo v zadostni meri odvajalo plodnih sokov vsem narodovim udom.

Ali si je ta narod v sredini dovolj svest samega sebe? Je v njem dovolj poguma vztrajati in kljubovati, prevzemati odgovornost in ukrepati? Tisoč let mu je bilo naloženo, da ni smel sam misliti zase, sam prevzemati odgovornosti. Je v njem resnično globoko in usodno zakoreninjena življenjska nujnost, da se že končno strne v kar najkompaktnjšo, najnezmagljivejšo celoto? Ali pa je njegova historična krivda to, da bo ostal večno razklan v sebi, razdeljen v skupine, ki se fanatično mrze, brezstidno in podlo ovajajo druga drugo? Ali je v njem sploh dovolj vere vase? Ali veruje, da ima tudi on na svetu neko nalogo, neko poslanstvo, ki jo mora skušati iskati ter ji nagonsko slediti? Ali pa je morda res njegova vrhovna modrost resignacija, fatalistična vdanost v usodo, ta lažna krinka za topega, dremajočega, lenega in letargičnega duha, za notranjo in zunanjo neaktivnost ter bojzljivo izmikanje pred samim seboj? Kajti, ali je v njem kaj resnične pripravljenosti za žrtve, za izgubo imetka in časti, za izgubo osebne svobode, dà, tudi osebnega življenja v prid skupnosti? Ali se zaveda z vsemi posledicami, da če je, je to samó sam iz sebe, nikdar pa ne s pomočjo koga drugega, pa bodisi celo najbolj bratskega prijatelja?

Ali pa je ta rod — sramota! — samo narod prisklednikov, samo zajedavec na živih telesih drugih narodov, samó prosjak pod bogato obloženo tujo mizo?

Tisoč let je bil ta rod nasilno potiskan ob stran, izrivan iz zgodovine, neznano ljudstvece neukih kmetov, ponemčenih rokodelcev, dekel in hlapcev — pa evo, komaj je poskusil prve plahe samolastne korake v zgodovino, že so zadobili v njem premoč vsi najslabši elementi tega rodu, vsi dvomljivci in omahljivci, vsi nejeverniki in malodušniki, ki bi ga po vsej sili radi zavrli v njegovi veseli, upapolni osvoboditvi samega sebe, v zavesti lastne moči in suverenosti ter ga potisnili zopet v neko podrejeno, nesamolastno in nesvojsko, naroda nevredno in nečastno življenje. In dasi jim to ne bo nikdar in nikoli uspelo, ker teži čas v svojih najglobljih pogonskih silah v docela nasprotno smer, zahtevajoč od vsakega posameznika

pa tudi od naroda in to celo od najmanjšega in najšibkejšega, da se preizkusi, pretehta in premeri do zadnjega življenjskega stržena, da si sam določi meje svojih moči ter neizprosno in brezobzirno pregleda svoje življenjske možnosti in nemožnosti, — je vendarle ta doba, ki je in ostane ena najbolj nelepah, najbolj skrunih strani v zgodovini slovenskega življenja, značilna za bistvo slovenskega človeka, preznačilna za omahljivo in ne še izoblikovano bistvo slovenskega naroda, da se začudeno in strmé sprašuješ, kako, zakaj, odkod je to mogoče.

In si ne najdeš drugega odgovora, kakor to, da so bile pač temu narodu od pamtiveka nasilno postavljene neke meje, preko katerih si ni upal pogledati ali pomisliti niti v svojih najdrznejših upih in nadah, da ni nikdar s polno odgovornostjo razmišljal o svoji usodi, jo poskusil sam jemati v roko ter jo oblikovati na samosvoj, sebi ustrezajoč način. Tako se je moglo zgoditi, da so vse vzvalovitve v tem narodu, nacionalne in socialne, od Matije Gubca do septemberskih dogodkov pa do majniške deklaracije, ostale samo malo pomembne epizode, preko katerih se je vedno kaj kmalu spet zagrnil do nezaznavnosti val sivine, ožine, letargične brezdušnosti, topega in nečastnega naslanjanja na druge, močnejše sosedes; da so ostala zgolj epizode vsa najsilnejša reformatorična dejanja naših najboljših in najglobljih mož od Primoža Trubarja pa do Ivana Cankarja. Zakaj tragična krivda slovenskega naroda je to, da ni imel nikdar velikih nadpovprečnih duhov, ki bi stalno vzdrževali te nacionalne in socialne vzvalovitve ljudske duše, ta reformatorična dejanja izbranih ljudi v živi in tvorni zavesti slovenske skupnosti. Da ni imel nikdar vodnikov, ki bi s polno in globoko odgovornostjo razmišljali o usodi vsega svojega naroda, mu dajali smer v bodočnost, sami jemali zanj njegovo usodo v roko ter jo oblikovali z daljnjevidnim instinktom. Da so bili vsi naši voditelji v preteklosti od Bleiweisa do Šušteršiča (o živih ne govorim) drugoredni, podrejeni duhovi, dobri praktični delavci in organizatorji, ne pa svojemu narodu svetilniki v bodočnost, duhovi širokih obzorij, popolne zraslosti s svojim narodom, hranitelji in čuvarji njegove najtvornejše kulturne, nacionalne in socialne dediščine. Dà, saj se je primerilo celo Jan. Ev. Kreku (Ivan Tavčar je bil velik pisatelj in mnogo manjši politik), ki je najintimneje med vsemi prodril do bistva svojega naroda in se s tem najbolj približal idealu voditelja, kakršnega mora imeti narod, ako je res narod, da je v svoji monografiji o Slovencih pozabil tako važen (tudi za pravega politika zelo važen) element narodne kulture, kakor je slovenska umetnost in ga je Ivan Cankar na eleganten način zavrnil z znano besedo o „pozabljeni rokavici“. Ta navidez tako neznamenat pogrešek najboljšega političnega človeka med nami, čigar prerano smrt je ves narod občutil kot nadvse tragičen udarec, je vendar značilen za našo politiko v preteklosti, ki je bila celo po svojih najlegitimnejših zastopnikih manj vsenarodna nego strankarsko opredeljena, manj

vseobsežna nego zajemajoča bodisi zgolj duševno ali pa zgolj materijelno stran narodnega življenja, po svojih manj legitimnih zastopnikih pa tipična politika malih ljudi malega naroda, politika drobtinic in taktike, politika brez vsenarodne kulturno fundirane ideologije, politika agitatorjev in propagatorjev, borbe in praske interesnih skupin in častihlepnih stremljenj posameznikov v službi „za narodov blagor“.

Naš čas pa nujno kliče, vroče in strastno zahteva novih duhov, svetlejših in širših, smelejših in odgovornejših, usodno prežetih z vso nacionalno, socialno in kulturno preteklostjo svojega rodu, duhov svetskih, suverenih razgledov, nepodkupnih in nekompromisnih, duhov vedrih, širokih in pogumnih ideologij in konceptov. Samo taki duhovi sredine morejo izlečiti iz svojega naroda kužne pojave, ki segajo že v bistvo sodobnega slovenskega človeka. Samo takim duhovom bo naloženo in dano nekoč, da bodo predstavljali mejnike svojemu narodu tja, kamor sodijo po naravi in po zgodovini. Samo iz izbora takih najboljših in najdragocenejših duhov bo nekoč izbran resničen, pravi, smerodaven, legitimen in dejanski voditelj svojemu narodu. Vse naše delo mora biti samo priprava za prihod tega osrednjega slovenskega duha.

Pesmi

Bogomil Fatur

Pesem

Nocoj so svečanosti belih rož;
zanjo so vse zacvetele,
kadar po poti prihajala bo,
ji bodo v dušo dehtele.

(Nocoj mora priti ljubljena
deklica moja, poljubljena,
v sanjah samo
kakor najtišja stvar.)

Na dragocenem pladnju noči
kdo ji to zvezd šumečih prinaša
v dar?

Ure so vino, čas je čaša,
česa še čaka, čemu odlaša,
kaj da je ni?

Nocoj so svečanosti belih rož:
zanjo so vse zacvetele,
da ji nad sinjim grobom vso noč
bodo v slovo dehtele.

Appassionata

Vse dni je v dragocenem vrču svoje
velike duše jok in bolečino
nosila kot pokvarjen, trpek sok.
Nocoj je prekipelo motno vino,
razlilo po obrazu se temno je
in duša kot da pada ji iz rok.

Zdaj to osamljeno telo ne zmore
nobene muke, radosti nobene,
nobenega koraka dalje več.
Povžite so moči te močne žene,
ničesar žrtvovati več ne more!
To srce je prežgal poslednji meč.